

نقش بیمه در بازار سرمایه و تضمین امنیت سرمایه‌های ملی

مهدی شاکرین

معاون فنی شرکت سهامی بیمه آسیا

مؤسسه‌های بیمه با صدور هر بیمه‌نامه ادامه فعالیت یک واحد اقتصادی کوچک یا بزرگ را تضمین می‌کنند و از این لحاظ دست‌کم به‌طور غیرمستقیم در بازار سرمایه اثر می‌گذارند، اما صرف‌نظر از این تأثیر کلی و وسیع شرکتهای بیمه از طرق مختلف بازار سرمایه هر کشور را به‌طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهند. تا آنجا که می‌توان گفت فعالیت‌های بیمه‌ای در تنظیم بازار سرمایه و گردش کار بورس اوراق بهادار نقش کلیدی دارند که جهت بررسی، این نقش را به سه بخش می‌توان تقسیم کرد.

بخش اول. سرمایه‌گذاری مؤسسه‌های بیمه

طبیعت کار شرکتهای بیمه اقتضا می‌کند که در بازار سرمایه کشور حضور فعال داشته باشند. با این توضیح که شرکتهای بیمه با صدور بیمه‌نامه اموال بیمه‌شده را برای مدت معینی که معمولاً یک سال است تحت پوشش قرار می‌دهند و حق بیمه سالیانه را در ابتدای مدت بیمه دریافت می‌کنند. بدیهی است بخش عمده حق بیمه‌های دریافتی به مصرف جبران خسارتهایی می‌رسد که معمولاً در طول مدت فعالیت به تدریج واقع می‌شوند ولی طبیعی است که بین دریافت حق بیمه و پرداخت خسارت فاصله زمانی کم و بیش طولانی وجود دارد. در این فاصله زمانی حق بیمه‌ها در دست بیمه‌گر است و می‌تواند به هر نحو که مصلحت بداند از آن استفاده سرمایه‌گذاری کند.

در بیمه‌های عمر، مدت بیمه غالباً بیش از یک سال و حتی به بیست یا سی سال یا تمام مدت عمر بیمه‌شده می‌رسد. شاید از این لحاظ که بیمه عمر انفرادی که ضمناً جنبه پس‌انداز نیز دارد و بنابه دلایلی بدبختانه در ایران رونق روزافزونی نیافته است. نقش مؤسسه‌های بیمه در جمع‌آوری پس‌اندازهای عمومی فراموش شده است، ولی در کشورهایی که بیمه عمر توسعه

دارد از این لحاظ که مدت آن طولانی است سرمایه‌های هنگفتی را در اختیار شرکت‌های بیمه قرار می‌دهد و بیمه‌گرها می‌توانند از محل وجوه مربوط به بیمه عمر سرمایه‌گذاران درازمدت انجام دهند.

این مطلب که چرا بیمه عمر تاکنون در ایران مورد استقبال مردم نبوده است و مؤسسه‌های بیمه نیز به اهمیت آن در جلب پس‌اندازها توجه کافی مبذول نداشته‌اند خود می‌تواند موضوع یک تحقیق دقیق و مفید باشد.

وجوه در اختیار شرکت‌های بیمه را که پس از مدتی انتظار عمدتاً بابت خسارت‌های احتمالی پرداخت می‌شود اصطلاحاً ذخایر فنی می‌نامند. این ذخایر در کشورهایی که بیمه توسعه زیادی یافته است مبالغ عظیمی را تشکیل می‌دهند. ذخایر فنی را می‌توان به طرق مختلف سرمایه‌گذاری کرد. از آن روی که این ذخایر پشتوانه تعهدات شرکت‌های بیمه هستند مشمول مقررات نظارتی کم و بیش دقیق و مفصلی نیز هستند. هدف مقررات نظارت این است که ذخایر فنی اولاً به دقت محاسبه شوند و ثانیاً به تریبی سرمایه‌گذاری شوند که ضمن ایجاد درآمد برای شرکت بیمه، در معرض خطر نابودی قرار نگیرند و در طرق مقتضی به کار افتند.

همان طوری که ذکر شد در تمام انواع بیمه حق بیمه اصولاً برای تمام مدت بیمه یا دست‌کم برای قسمتی از مدت بیمه از قبل دریافت می‌شود. بنابراین مؤسسه‌های بیمه قبل از آنکه خسارتی بپردازند حق بیمه دریافت می‌کنند. حق بیمه‌های دریافت شده از قبل وجوه بسیار هنگفتی را تشکیل می‌دهند. این وجوه که در اختیار شرکت‌های بیمه است می‌تواند در طرق مختلف به کار افتد. هر قدر سابقه فعالیت و حجم کار شرکت‌های بیمه بیشتر باشد ذخایر فنی آنها اهمیت بیشتری دارد. ذخایر فنی بعضی از شرکت‌های بیمه بزرگ در کشورهای اروپایی و امریکایی به دهها میلیارد واحد پولی می‌رسد و رقم ذخیره‌های فنی مجموع شرکتها در هر یک از این کشورها به حدی است که نحوه به کار افتادن آن اثر قطعی در وضع اقتصاد آن کشورها دارد. شرکت‌های بیمه به خصوص شرکت‌های بیمه عمر که ذخایر فنی سنگین تری دارند از مشتریان عمده بورس اوراق بهادار به شمار می‌روند. معمولاً دولت‌ها در سرمایه‌گذاری ذخایر فنی بیمه نظارت می‌کنند تا این سرمایه‌های بزرگ که از اجزای کوچک پیش پرداخت حق بیمه یا به عبارت دیگر، پس‌اندازهای کوچک بیمه‌گذاران تشکیل می‌شود در طرقی به کار افتد که موافق سیاست اقتصادی دولت باشد.

اهمیت ذخایر مختلف که در اختیار شرکت‌های بیمه است به آنجا می‌رسد که گاهی سرمایه‌گذاری این ذخایر فعالیتهای حرفه‌ای بیمه‌گر را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و درآمد حاصل

از سرمایه گذاری گاهی از درآمد معاملات بیمه‌ای بیشتر است و می‌توان گفت که پشتوانه‌ای برای فعالیت بیمه‌گری است زیرا بسیار دیده شده که درآمد سرمایه‌گذاری، زیان معاملات بیمه‌ای را جبران کرده است.

شرکتهای بزرگ بیمه ناگزیرند برای به کار انداختن ذخایر عظیم خود واحدهای مجهز مالی و کارشناسان این امر را به خدمت بگیرند. این شرکتها در صورتی که موافق سیاستهای اقتصادی دولت عمل کنند به عنوان حامی مؤثر دولت شناخته می‌شوند و در صورتی که در جهت خلاف برنامه‌های دولت حرکت کنند اختلالی در این برنامه‌ها به وجود می‌آورند یا حتی موجب شکست آنها می‌شوند. در بعضی از کشورها، دولت‌ها از امکانات مالی شرکت‌های بیمه استفاده می‌کنند و طرح‌های عمرانی خود را از محل وام دریافتی از این شرکت‌ها اجرا می‌کنند. در بعضی دیگر از کشورها به موجب مقرراتی که دولت وضع می‌کند شرکت‌های بیمه ناگزیر می‌شوند که قسمتی از ذخایر خود را به مصرف خرید اوراق قرضه دولتی برسانند.

سرمایه گذاری مؤسسه‌های بیمه عمدتاً در طرق زیر انجام می‌شود:

- خرید سهام واحدهای صنعتی و حتی ایجاد صنایع جدید.
- تأسیس شرکت‌های ساختمانی و تهیه مسکن و فروش اقساطی آن به مشتریان.
- فعالیت در بورسها و خرید و فروش سهام و اوراق بهادار.
- ضمناً درحالاتی که خسارتهای بزرگی واقع شود شرکت‌های بیمه ممکن است نیاز به وجوه نقد کلانی داشته باشند، بدین روی، قسمتی از ذخایر خود را به صورت سپرده کوتاه مدت نزد بانکها نگهداری می‌کنند.

در ایران برای سرمایه‌گذاری ذخایر فنی مقررات مصوب شورای عالی بیمه وجود دارد که محدودیتهایی برقرار کرده است. به موجب این مقررات خرید اوراق قرضه دولتی و سپرده‌گذاری در بانکها محدودیتی ندارد اما برای خرید اموال غیرمنقول و سهام شرکتها حدودی معین شده است. به خصوص شرکت‌های بیمه در خرید سهام شرکت‌هایی که در بورس پذیرفته نشده‌اند اختیار بسیار محدودی دارند. مقررات سایر کشورها نیز کم و بیش بر همین مبناست.

با این توضیح شرکت‌های بیمه می‌توانند بخش عمده‌ای از ذخایر فنی خود را به خرید اوراق قرضه دولتی و سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اختصاص دهند. با توجه به قدرت مالی شرکت‌های بیمه و نقدینگی عظیمی که در اختیار آنهاست نقشی که می‌توانند در بازار سرمایه و به خصوص در بورس بازی کنند مشخص می‌شود.

بخش دوم. تضمین سرمایه گذاری ها

وجود انواع خطر ها که دارایی اشخاص را تهدید می کنند مانع از این است که هرکس بتواند بدون نگرانی از ضرر و ورشکستگی سرمایه خود رابه گردش درآورده و در خدمت اقتصاد کشور قرار دهد مگر اینکه این سرمایه ها تحت پوشش بیمه قرار گیرند و به تضمین یک بیمه گر متکی باشند. این ادعا که پوششهای بیمه ای مانع از نابودی داراییها می شوند نادرست و به نظر غیر لازم می رسد. گرچه بیمه گر پس از هر حادثه خسارت وارد به صاحب مال را جبران می کند ولی کاهشی که در ثروت ملی حاصل می شود جبران ناپذیر است، مگر در مواردی که بیمه گر خطر بیمه شده را از طریق بیمه اتکایی به بازارهای بیمه خارجی منتقل کرده باشد که در این صورت جبران خسارت به عهده بیمه گر داخلی نبوده بلکه بیمه گر خارجی متعهد جبران آن است. ناگفته نماند که تحصیل پوشش بیمه اتکایی از خارج از کشور هم متضمن هزینه ای است که بر اقتصاد کشور تحمیل می شود.

بنابراین بهتر است ادعا کنیم که پوششهای بیمه ای سبب می شوند که خسارتهای وارد به اموال موجب تعطیل فعالیتهای اقتصادی نشود. به عبارت دیگر لطمه های ناشی از حوادث نامطلوب به حداقل تقلیل یابد. اگر موضوع بیمه یک واحد صنعتی است پس از مدت زمان کوتاهی که برای تعمیر و ترمیم خسارت لازم است آن واحد کار خود را شروع می کند. گرچه نقصانی در ثروت مالی ایجاد شده است ولی با تجدید فعالیت واحد اقتصادی، نه کاهشی در تولید آن واحد ایجاد می شود و نه اختلالی در اشتغال نیروی انسانی بروز می کند. بدین روی می توان گفت که پوششهای بیمه ای سرمایه گذاریها را تضمین می کنند.

باتوجه به این مهم که توسعه اقتصادی کشور در گرو سرمایه گذاریهای جدید است و سرمایه گذاری جدید در صورتی ممکن است که اولاً به منابع سرمایه دسترسی باشد و ثانیاً امکاناتی برای حفظ سرمایه گذاری در مقابل خطرهای گوناگون که آن را تهدید می کند وجود داشته باشد، بیمه وسیله ای است که یک واحد اقتصادی در شرف تأسیس را در مقابل بسیاری از خطر ها و البته نه تمام آنها حفظ می کند. می توان خطرهای مختلفی که سرمایه گذاریها را تهدید می کند به سه دسته تقسیم کرد:

الف) خطرهای اقتصادی از قبیل بحرانهای اقتصادی، تورم و تغییرات نرخ برابری تسعیر ارز.

ب) خطرهای طبیعی از قبیل سیل، زلزله و طوفان.

ج) خطرهای انسانی از قبیل آتش سوزی، تصادف اتوموبیل.

وجود این خطر ها فوق مانع از آن است که افراد محتاط و دوراندیش سرمایه های خود را در

بخشهای مختلف تجارت و صنعت یا خدمات به کار اندازند مگر اینکه بیمه‌گری به حمایت از آنها اقدام کند و درمقابل دست‌کم در برابر بعضی از این خطرهای، تأمین کافی بدهد. اثر خطرهای طبیعی را تقریباً به‌طورکلی امروز می‌توان از سرنوشت همه واحدهای اقتصادی حذف کرد. برای هر نوع از این خطرهای، حتی زلزله و صاعقه و تابشهای اتمی، نوعی بیمه به‌وجود آمده است. برای جبران خطرهای اجتماعی نیز در بسیاری موارد بیمه‌نامه‌ای تدوین شده است. بیمه کالاهای تجارتي و وسایل حمل و نقل در مقابل خطر جنگ عمومیت یافته است. در تعداد روز افزونی از انواع بیمه تأمین کافی برای جبران خسارتهای ناشی از شورش و اعتصاب داده می‌شود و حتی اخیراً در بسیاری از کشورها بعضی از انواع خطرهای اقتصادی از جمله اعسار یا ورشکستگی بدهکار، خطر تنزل ارزش برابری پول، موضوع بیمه‌های خاص قرار گرفته است.

به‌اتکای انواع مختلف تأمین بیمه‌ای، یک سرمایه‌دار می‌تواند به سرمایه‌گذاری در رشته‌های مختلف اقدام کند و هر زمان نیاز و امکان آن وجود داشت به توسعه سرمایه‌گذاری مبادرت ورزد و به این ترتیب است که واحدهای عظیم اقتصادی به‌وجود می‌آیند و توسعه صنعت و بازرگانی و کشاورزی را موجب می‌شوند.

مؤسسه‌های بیمه ضمن ایفای نقشی که در توسعه سرمایه‌گذاری و تثبیت وضع مالی واحدهای اقتصادی دارند به طرق مختلف به ایجاد و افزایش توسعه مبادلات ملی و بین‌المللی کمک می‌کنند. این کمک ممکن است به‌طور مستقیم و به‌وسیله یک نوع بیمه که به بیمه اعتبار معروف شده است صورت گیرد. در این صورت بیمه‌گر حالت یک ضامن را در مقابل بستانکار خواهد داشت که متعهد است به‌جای بدهکاری که از انجام تعهد خود استکفاف کرده دین او را بپردازد یا اینکه اگر خطر موضوع بیمه از خطرهای غیرتجارتی مثل انواع خطرهای طبیعی باشد، بیمه‌گر ضمن اینکه متعهد پرداخت خسارت در صورت وقوع خطر موضوع بیمه می‌شود چون موقعیت مالی بیمه‌گذار را تثبیت می‌کند، لذا غیرمستقیم اعتبار او را در مقابل بستانکاران و افراد طرف معامله‌اش تقویت می‌کند. علاوه بر این مؤسسه‌های بیمه که معمولاً ذخایر هنگفتی در اختیار دارند می‌توانند خود به اعطای اعتبار مبادرت ورزند.

در اینجا به منظور سهولت بحث مطالب را به ترتیب زیر تقسیم می‌کنیم:

(الف) اثر غیر مستقیم انواع مختلف بیمه در ایجاد اعتبار و توسعه مبادلات.

(ب) اثر مستقیم بیمه اعتبار در بازرگانی داخلی.

(ج) اثر مستقیم بیمه اعتبار در بازرگانی خارجی.

(د) عملیات اعتباری مؤسسه‌های بیمه.

الف) اثر غیر مستقیم انواع مختلف بیمه در ایجاد اعتبار و توسعه مبادلات اعتبار مالی هر شخص اعم از حقیقی یا حقوقی از نظر افراد طرف معامله، رابطه مستقیم با میزان دارایی او دارد و این اعتبار تا زمانی برقرار است که دارایی شخص موجودیت داشته باشد. به محض تلف شدن دارایی اعتبار وابسته به آن نیز منتفی می‌شود، در نتیجه اگر دارایی شخص فناپذیر باشد اعتبار نیز باقی خواهد بود و اگر مؤسسه‌ای جبران ضایعات مالی به دارایی را تعهد کند، این امر موجب دوام و بقای آن می‌شود و بنابراین به‌طور قطع در ایجاد اعتبار برای اشخاص یا بهتر بگوییم در تقویت اعتبار آنان مؤثر است. در زیر راجع به هر یک از انواع عمده بیمه با در نظر گرفتن اثر بازرگانی آن به‌طور اختصار توضیح می‌دهیم:

۱. بیمه‌های آتش‌سوزی و نظایر آن

این نوع بیمه‌ها تأسیسات صنعتی و کالاهای تجارتنی و محصولات کشاورزی را در برابر خطرهایی از قبیل آتش‌سوزی، انفجار، صاعقه، سیل، طوفان، زلزله، تگرگ، یخبندان و نظایر آن بیمه می‌کند یا به عبارت دیگر آثار مالی وقوع احتمالی این‌گونه خطرها را ترمیم می‌سازد بنابراین به اتکای این بیمه‌ها و با گرو گذاشتن تأسیسات و کالاها و محصولات می‌توان بنا به سهولت بیشتر و با شرایط بهتر از مؤسسه‌های اعتباری وام دریافت کرد. معمولاً مؤسسه‌های اعتباری، وام‌گیرندگان را وادار به تحصیل این بیمه‌ها به نفع خود می‌کنند تا در صورت تحقق خطر و بروز خسارت با بدهکاری مقصر یا ورشکسته مواجه نباشند. تقریباً در تمام معاملات وام رهنی داشتن بیمه‌نامه آتش‌سوزی یکی از شرایط اساسی پرداخت وام است. حتی بعضی از مؤسسه‌های اعتباری که شمار معاملات وام رهنی آنها زیاد است خود به تأسیس صندوق بیمه‌ای اقدام می‌کنند که حق بیمه‌ای که وام‌گیرندگان می‌پردازند به این صندوق واریز و خسارتهای وارده از آن محل جبران می‌شود و درحقیقت مؤسسه اعتبار با تحصیل موافقت مراجع ذیصلاحیت عملاً به انجام معاملات بیمه‌ای اقدام می‌کنند. به نظر ما بهتر است هر مؤسسه‌ای به کار و حرفه‌ای که در آن تخصص دارد مشغول شود، عملیات بیمه‌ای که مؤسسه‌های اعتباری انجام می‌دهند، این خطر را دارد که در اثر وقوع چند خطر بزرگ به صندوق بیمه خسارتهایی بیش از جمع حق بیمه‌هایی که دریافت کرده تحمیل شود. شرکتهای بیمه معمولاً برای پیشگیری از چنین وضعی به انعقاد قراردادهای بیمه اتکایی که آنها را در برابر خسارتهای سنگین و غیرعادی تحت پوشش قرار می‌دهد اقدام می‌کنند.

در هر صورت وجود بیمه‌های مورد بحث در معاملات اعتباری این آثار را دارد:

اولاً - وضعیت مالی وام‌گیرنده را تثبیت می‌کند و تحقق خطر مانعی در امر انجام تعهدات

او بوجود نمی‌آورد.

ثانیاً - وام‌دهنده را از وصول طلب خود مطمئن می‌سازد و احتمال عدم وصول را به عللی خارج از اراده و تصمیم وام‌گیرنده منتفی می‌کند.

ثالثاً - چون وام‌دهنده از بازپرداخت وام اعطایی اطمینان دارد میتواند وام را با شرایط سهل‌تر و به‌خصوص با کارمزد کمتر بپردازد و این تفاوت نرخ کارمزد مسلماً بیشتر از نرخ حق بیمه‌ای است که وام‌گیرنده می‌پردازد، خاصه که در معاملات اعتباری شخصیت وام‌گیرنده و اعتبار او اثر قطعی در نرخ کارمزد دارد.

۲. بیمه‌های حمل و نقل کالا

بازرگانان عادت دارند که تمام یا قسمتی از کالاهای درحال حمل خود را به علت مضیقه مالی یا به قصد استفاده از ترقی نرخ به فروش برسانند اما کالایی را می‌توان فروخت که بتوان به خریدار تحویل داد و حال آنکه کالای درحال حمل با انواع خطرهای حمل و نقل دریایی و زمینی مواجه است. وجود بیمه‌نامه‌های باربری خریدار را مطمئن می‌سازد که اصل کالا یا در صورت وقوع خطرهای مربوط به حمل و نقل و از بین رفتن کالا، بهای آن که بابت خسارت بیمه‌گر می‌پردازد، به او تحویل داده خواهد شد. امروزه بانکها بدون اطمینان از وجود بیمه‌نامه حمل و نقل برای کالاهای بازرگانی به گشایش اعتبار اقدام نمی‌کنند و بیمه‌نامه از اسناد حتمی برای اعطا یا خرید کالا است.

۳. بیمه عمر

حتی در صورتی که وضع مالی و شهرت و نحوه ادای دین وام‌گیرنده کاملاً رضایت‌بخش باشد، و خود خطر فوت می‌تواند بستانکار را با ورثه‌ای مواجه سازد که فاقد این خصوصیات باشند، لذا همین امر موجب تردید وام‌دهنده در اعطای وام می‌شود، از این رو بسیاری از مؤسسه‌های اعتباری مشتریان خود را وادار می‌کنند علاوه بر بیمه‌های آتش‌سوزی و نظایر آن که موقعیت وثایق را مستحکم می‌سازد به تحصیل یک نوع بیمه عمر که در اصطلاح به بیمه مانده بدهی معروف شده مبادرت ورزند. بیمه‌گر در این نوع بیمه متعهد می‌شود در صورت فوت وام‌گیرنده کلیه بدهی او را یکجا به وام‌دهنده بپردازد یا اگر وام به اقساط مستهلک می‌شود اقساط موعود نرسیده وام را در صورت فوت وام‌گیرنده به جای او پرداخت کند در نتیجه:

اولاً - وام‌دهنده از استرداد وام خود اطمینان حاصل می‌کند.

ثانیاً - وام‌گیرنده با شرایط سهل‌تر و شاید با کارمزد کمتر می‌تواند به تحصیل وام موفق شود.

ثالثاً - ورثه وام‌گیرنده در مقابل وام‌دهنده تعهدی نخواهد داشت و مجبور به پرداخت اقساط وامی که مورث آنان دریافت و احیاناً به مصارف غیرلازم و غیرمفید به حال ایشان رسانده

نخواهند بود. بسیاری از مؤسسه‌هایی که به کارمندان خود به منظور تهیه مسکن وام می‌پردازند این نوع بیمه را که حالتی نظیر بیمه‌های اجتماعی دارد از کارمندان خود می‌خواهند. بعضی از انواع دیگر بیمه عمر نیز در تحکیم وضع معیشت خانواده یا مبادلات تجاری اثر دارد. از جمله، بیمه‌های عمر دونفره که به موجب آن بیمه‌گر متعهد می‌شود در صورت فوت یکی از بیمه‌شدگان وجه معینی را به بیمه شده دیگر بپردازد. زن و شوهری که هر دو کار می‌کنند و هزینه خانواده از عایدی هر دو آنها تأمین می‌شود به این بیمه متوسل می‌شوند تا در صورتی که یکی از آنها فوت شد دیگری بتواند کمبود درآمد خود را از محل سرمایه بیمه جبران کند. این نوع بیمه در تجارت نیز اثر عمده‌ای دارد. گاهی دو شریک که به یکدیگر و به بقای شرکت خود علاقه دارند چنین بیمه‌ای را تحصیل می‌کنند تا در صورت فوت یکی از آنان شرکت منحل نشود و کار و حرفه شریک دیگر که ناچار است سهم‌الشراکه شرکت متوفی را به ورثه او بپردازد، مختل نشود.

ب) اثر مستقیم بیمه اعتبار در بازرگانی داخلی

یکی از انواع جدید بیمه، بیمه اعتبار است. در این نوع بیمه، بیمه‌گر خطر بی‌اعتباری بدهکار را به عهده می‌گیرد و در واقع بازپرداخت بدهی او را تضمین می‌کند و متعهد می‌شود که اگر بدهکار از پرداخت دین خودداری کرد به جای او دین‌اش را پرداخت کند و البته حق رجوع خود را به بدهکار محفوظ نگه می‌دارد. این بیمه که شباهت زیادی به معاملات بانکی دارد را بیمه‌گرانی انجام می‌دهند که به امور مالی و اعتباری احاطه کافی داشته باشند. بیمه اعتبار معمولاً در موارد اعطای وام و به خصوص در مورد فروش اقساطی کالاهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. با وجود بیمه اعتبار خطر بی‌اعتباری بدهکار و لاوصول ماندن طلب برای بستانکار منتفی می‌شود. اگر بدهکار، دین را نپردازد، بیمه‌گر متعهد به پرداخت آن است. به این ترتیب اعتبار یک شخص عادی تا حد اعتبار یک شرکت بیمه افزایش می‌یابد. در اثر توسعه بیمه اعتبار:

اولاً - مؤسسه‌های اعتباری و مؤسسه‌های فروشنده انواع مختلف کالا به وصول طلب خود اطمینان کافی حاصل کرده می‌توانند بدون بیم از خطر بی‌اعتباری و افلاس بدهکاران به توسعه فعالیت خود بپردازند.

ثانیاً - تحصیل اعتبار و خرید اقساطی کالا تسهیل می‌شود و هرکس در خود قدرت استرداد وام یا پرداخت اقساط را ببیند می‌تواند به انجام معاملات مورد نظر مبادرت ورزد. به هر حال بیمه اعتبار در توسعه مبادلات بازرگانی و اعتباری مؤثر است. بیمه اعتبار به دو شکل ممکن است صورت گیرد.

شکل اول این است که بدهکار، به هر دلیلی از پرداخت، شانه خالی کند که پرداخت آن را باید بیمه‌گر تعهد کند و خود به تعقیب او اقدام نماید. این نوع بیمه اعتبار از نظر بستانکار بسیار ارزنده است.

شکل دوم این است که بیمه‌گر فقط تعهد کند در صورت رسیدن موعد و تعقیب بدهکار و انجام کلیه اقدامات قضایی ممکن باز هم اگر طلب لاوصول ماند به پرداخت آن اقدام کند. به‌طور خلاصه در نوع اول بیمه‌گر خطر عدم وصول و خطر تأخیر وصول هر دو را بیمه می‌کند و حال آنکه در نوع دوم بیمه‌گر فقط خطر عدم وصول را به عهده دارد و تازمانی که عدم وصول محرز نشود مداخله‌ای ندارد. به هر صورت به نظر می‌رسد صدور بیمه اعتبار با در نظر گرفتن احتیاط کامل و جمیع جوانب در ایران نیز بتواند مثمر ثمر باشد.

ج) اثر مستقیم بیمه اعتبار در بازرگانی خارجی

بعد از جنگ دوم جهانی، از یک طرف مبادلات بازرگانی بین‌المللی توسعه یافت و از طرف دیگر بنابه ملاحظات اقتصادی یا سیاسی سرمایه‌های متعلق به دولت یا اشخاص خصوصی کشورهای سرمایه‌دار و توسعه یافته در کشورهای در حال توسعه به اجرای طرحهای بزرگ عمرانی یا مصارف دیگر تخصیص پیدا کرد.

کلاً در این زمینه می‌توان گفت: سرمایه‌گذاری در کشورهای خارجی با خطرهای گوناگون مواجه است که اهم آنها عبارت‌اند:

۱. خطرهای عادی مثل غرق شدن کالا، آتش‌سوزی و نظایر آن.
۲. خطرهای فاجعه‌آمیز مثلاً زلزله، آتشفشان، تابشهای اتمی، طغیان آب دریا.
۳. خطرهای تجاری: مثل ورشکستگی بدهکار یا عدم پرداخت اقساط وام از جانب وام‌گیرنده.

۴. خطرهای اقتصادی مثل تأخیر یا عدم امکان خروج ارز از کشور بدهکار به علت بروز مشکلات اقتصادی و وضع مقررات کنترل ارز.
۵. خطرهای پولی مثل تضعیف ارزش پول.

۶. خطرهای سیاسی مثل قطع روابط سیاسی و بازرگانی و امتناع دولت بدهکار از پرداخت دیون خود و نیز ملی کردن و مصادره‌های دولتی ناشی از شورش، انقلاب و کودتا و تغییر رژیم. برای مقابله با این خطرهای که می‌تواند به نحو مؤثر از توسعه روابط بازرگانی خارجی بکاهد در اغلب کشورهای صادرکننده کالا و خدمت و کشورهایی که به سرمایه‌گذاری در خارج از

کشور علاقه دارند مؤسسه‌های خاصی به وجود آمده که معمولاً دولتی است. این مؤسسه‌ها سرمایه‌هایی را که در خارج از کشور به کار می‌روند و کالاهایی که صادر می‌شود و همچنین خدماتی را که در خارج از کشور انجام می‌گیرد در مقابل خطرهای بالا بیمه می‌کنند.

در این بیمه‌ها، بیمه‌گذار ممکن است یک بازرگان خارجی باشد یا یک بانک و مؤسسه اعتباری خارجی که واسطه اعطای اعتبار به بازرگان خارجی قرار می‌گیرد و همچنین ممکن است بیمه‌گذار دولت یا یک سازمان دولتی باشد و ذی‌نفع دولت کشور وام دهنده یا بانک و مؤسسه‌های اعتبار دهنده یا بازرگانان فروشنده اقساطی باشد. حق بیمه بسیار متغیر و به وضع اقتصادی و سیاسی کشور وام‌گیرنده ارتباط دارد.

د) عملیات اعتباری مؤسسه‌های بیمه

علاوه بر همه اینها مؤسسه‌های بیمه می‌توانند از محل وجوهی که به نام ذخیره فنی در اختیار دارند به اعطای وام‌های مختلف اقدام کنند یا می‌توانند در مؤسسه‌های اعتباری مشارکت نمایند، معاملات اعتباری مؤسسه‌های بیمه معمولاً تحت اشکال زیر صورت می‌گیرد.

- اعطای وام به بیمه‌گذاران بیمه عمر:

در بیمه‌های عمر بیمه‌گذار همیشه ذخیره‌ای نزد بیمه‌گر دارد. این ذخیره از پیش پرداخت یا اضافه پرداختی بیمه‌گذار تشکیل می‌شود و به ذخیره ریاضی معروف شده است و میزان آن در بعضی از انواع بیمه عمر که ضمناً حالت پس‌انداز را هم دارد. جالب توجه است که قاعدتاً در این‌گونه قراردادهای بیمه عمر این حق برای بیمه‌گذار محفوظ می‌ماند که هر زمان از ادامه بیمه منصرف شد به بیمه‌گر مراجعه و ذخیره ریاضی خود را البته پس از کسر قسمتی از آن به عنوان حق بیمه خطر فوت یا هزینه‌های دیگر مسترد دارد و به اصطلاح بیمه‌نامه خود را بازخرید کند. ضمناً این حق برای بیمه‌گذار پیش‌بینی شده است که هر زمان بتواند تا حد ارزش بازخرید بیمه‌نامه خود از محل ذخیره ریاضی وام دریافت دارد و این وام را که بهره‌ای هم به آن تعلق می‌گیرد به اقساط یا یکجا مسترد دارد. بنابراین مؤسسه‌های بیمه عمر بر مبنای تعهدی که در قراردادهای بیمه خود کرده‌اند ناگزیرند هر وقت بیمه‌گذار آنها تقاضا کرد وام بدون وثیقه‌ای به اعتبار ذخیره ریاضی بیمه‌نامه پرداخت کنند.

- معاملات وام رهنی:

در بعضی از کشورها مؤسسه‌های بیمه بیشتر علاقه دارند که ذخیره‌های فنی خود را به مصرف اعطای وام رهنی که وثیقه مطمئن دارد برسانند.

- بعضی از شرکتهای بیمه اقدام به تأسیس بانک می‌کنند تا از آن طریق ذخیره‌های فنی شرکت بیمه را در معاملات اعتباری به کار اندازد.

- بعضی دیگر از مؤسسه‌های بیمه قسمتی از ذخیره‌ها را در مؤسسه‌های سرمایه‌گذاری به کار می‌اندازند و به‌طور غیرمستقیم در معاملات اعتباری شرکت می‌کنند.

- در بسیاری از کشورها به موجب مقرراتی که وضع می‌شود مؤسسه‌های بیمه به خرید اوراق قرضه ملی و سایر انواع اسناد دولتی و ادار یا تشویق می‌شوند و به این ترتیب با اعتباری که به دولت اعطای می‌کنند سهمی در سرمایه‌گذاریهای بخش دولتی برعهده می‌گیرند.

بخش سوم. بیمه در خدمت بورس

در کشورهای صنعتی جهان از عوامل مؤثر در توسعه سرمایه‌گذاریها و تشویق پس‌انداز و در نتیجه رشد درآمد ملی وجود بازار بورس منظم و فعال برای اوراق بهادار است. در بورس اوراق قرضه و مشارکت دولتی و غیردولتی و سهام مالکیت شرکتهای معامله می‌شود. ارزش این اوراق تابع میزان دارایی و نحوه فعالیت سازمان یا شرکتی است که آنها را منتشر و عرضه کرده است.

ضابطه برای تشخیص میزان دارایی و سود یا زیان سالهای گذشته هر شرکت و پیش‌بینی درآمد آن در سالهای آتی ترازنامه و حساب سود و زیان آن است که طبق مقررات منتشر می‌شود. از آنجا که افراد عادی سرمایه‌گذار وسیله‌ای برای تشخیص صحت و دقت ترازنامه‌ها ندارند، پذیرش سهام هر شرکت یا اوراق مشارکت و قرضه‌ای که منتشر می‌کند در بورس تابع تشریفات و مقررات نظارت است. از جمله این مقررات این است که ترازنامه و حسابهایی که شرکت برای عرضه به عامه منتشر می‌کند به تأیید حسابرسان ذی‌صلاحیت رسیده باشد. با توجه به اعتمادی که به رسیدگی و دقت این حسابرسان وجود دارد صاحبان و خریداران اوراق می‌توانند ارزیابی درستی از موقعیت مالی شرکت به دست آورند.

بدیهی است سهامداران هر شرکت ناگزیرند به کفایت و شایستگی و صداقت مدیران آن اعتماد کنند لذا باید با این فرض که مدیران بیمه‌های مورد نیاز شرکت را به موقع تحصیل خواهند کرد نگران موجودیت و موفقیت شرکت نباشند.

یکی از وظایف اصلی مدیریت هر مؤسسه این است که بیمه‌های مناسب و کافی برای حفظ اموال و پوشش مسؤولیت‌های آن به دست آورد. بدبختانه در کشور ما این وظیفه به درستی شناخته نشده است و هستند بعضی از مدیران که بیمه اموال مؤسسه را یک ضرورت و یک

تکلیف نمی‌دانند. بیمه آتش‌سوزی ساختمانها و تأسیسات واحدهای صنعتی در اکثر موارد ناکافی است. بدین روی، به ندرت شرکت‌های بیمه توانسته‌اند خسارت‌های ناشی از حریق را به‌طور کامل جبران کنند. در بسیاری موارد مدیران اموال شرکت را به مبلغی معادل قیمت تمام شده و به قیمت دفتری آن بیمه می‌کنند و حال آنکه قیمت جانشینی آنها به دلیل افزایش بی‌سابقه نرخ برابری ارزهای خارجی به ریال دهها برابر مبلغ بیمه‌شده است و لذا خسارت احتمالی به همین نسبت جبران می‌شود. همچنین قبل از حذف سیستم چند نرخ ارز بسیار دیده شد که مؤسسه‌هایی اعم از دولتی و غیردولتی که سهمیه ارز با نرخ رسمی داشتن ماشین‌آلات و مواد اولیه موردنیاز را با همان نرخ بیمه می‌کردند و پس از خسارت به لحاظ عدم امکان تجدید سهمیه ارزی با مشکلات جدی روبه‌رو بوده‌اند.

واضح است که ضرر حاصل از سوء مدیریت و نداشتن پوشش بیمه‌ای کافی در نهایت عاید سهامداران و به‌خصوص کسانی می‌شود که بدون اطلاع از واقعیات به خرید سهام در بورس اقدام می‌کنند. در اینجا است که اهمیت نقش مسؤولان بورس مشخص می‌شود. همان‌طور که مراقبت می‌شود که گزارش حسابرسی ذی‌صلاحیت قبل از پذیرش اوراق برای معامله در بورس و همچنین پس از آن صحت ترازنامه و حسابهای هر شرکت را تأیید کنند، در مورد وجود و کفایت پوششهای بیمه‌ای نیز باید مرجع مشابهی آن را تأیید کند.

به این لحاظ با استفاده از موقعیت بسیار مناسبی که در این سمینار به‌دست آمده است پیشنهاد می‌شود هیأت پذیرش بورس و مدیریت آن، موارد زیر را مورد توجه و بررسی قرار داده و اجرای آنچه را که در جهت حفظ حقوق و منافع سرمایه‌گذاران کوچک و به مصلحت است تأکید کنند.

۱. مرجع یا مراجع ذی‌صلاحی را برای صدور گواهی‌نامه کفایت بیمه انتخاب و اعلام دارند.
۲. پذیرش سهام را در بورس به ارائه گواهی‌نامه کفایت بیمه موکول کنند.
۳. ترتیبی اتخاذ کنند که گواهی‌نامه کفایت بیمه نظیر گزارش حسابرسی به ترازنامه و حساب سود و زیان شرکت ضمیمه شده یا حداقل اینکه اظهار نظر حسابرس در خصوص کفایت مبلغ و انواع پوششهای بیمه‌ای اخذ شود.
۴. شرکت‌هایی که اوراق مشارکت منتشر خواهند کرد نیز ملزم به ارائه گواهی‌نامه کفایت بیمه برای طرح موضوع مشارکت باشند. به‌خصوص مراقبت شود که طرحهای عمرانی پوششهای بیمه‌های مهندسی و مسؤولیت ناشی از اجرای طرح تحصیل شود.